SAÜ İletişim
Hakemli Dergi | Cilt 2 | Sayı 2 | Güz 2022 | ISSN: 2791-6464

Doğal Afetlerde Gazeteciler ve Travma Deneyimleri

Meltem GÖNDEN*

Ayşe ŞAFAK**

ÖZ

Savaşlar, doğal afetler, ölümlü kazalar, cinayetler, taciz suçları gibi şiddet içeren ve travmaya neden olan olayları haber yapan gazetecilerin psikolojik sağlığı son yirmi yıldır iletişim çalışmalarında öne çıkan konu başlıklarından birini oluşturmaktadır. Doksanlı yıllarda Kuzey Amerika'da psikiyatri ve psikoloji araştırmaları temelinde gelişen gazetecilik ve travma çalışmalarıyla, şiddeti haberleştirmenin gazeteciler üzerindeki psikolojik etkilerine dair artan bir farkındalık oluşmuş ve gazetecilerin travma deneyimlerini konu alan literatür o tarihten bu yana giderek genişlemiştir.

Doğal afetler, gazetecilerin travmatik stres düzeylerinin incelendiği ve ağırlıkla geniş örneklem gruplarıyla gerçekleştirilmiş çalışmalarda gazetecilerin en sık maruz kaldığı travmatik olaylardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda doğal afetleri gazetecilerin sık karşılaştığı ve travmatik etki potansiyeli yüksek bir olay olarak merkeze alan çalışmaların sınırlı da olsa yıldan yıla arttığı görülmektedir.

Bu çalışmada gazetecilik ve travma literatürü kapsamında doğa kaynaklı afetleri haber yapan gazetecilerin travma deneyimlerine odaklanan uluslararası araştırmalar incelenmiştir. Türkiye'de travma haberciliğini gazetecilerin yaşadığı sorunlar açısından ele alan akademik çalışmalar birkaç yayınla sınırlıdır. Literatürdeki bu boşluk da gözetilerek tasarlanan çalışma, uluslararası akademik çalışmalar aracılığıyla doğal afetleri haberleştiren gazetecilerin durumuna yakından bakmayı ve bu tür afetlerin sık yaşandığı Türkiye'de yapılabilecek araştırmalar konusunda öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda yapılan incelemede, doğal afetlerde özellikle yerel gazetecilerin aynı zamanda mağdur konumuyla özgün bir örneklem grubu oluşturduğu ve bu gruplarla yapılacak nitel ve keşifsel araştırmaların öneminin vurgulandığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Gazeteci, Travma, Doğal Afet, Travma Haberciliği, Travma Sonrası Stres Bozukluğu

*Sorumlu Yazar - Dr. Öğretim Üyesi - Sakarya Üniversitesi İletişim Fakültesi - Gazetecilik Bölümü - meltemg@sakarya.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0728-3835

**Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Gazetecilik Anabilim Dalı - safakayse@gmail.com

Makalenin Geliş Tarihi: 27.11.2022
Düzeltme Tarihi: 07.12.2022
Makalenin Kabul Tarihi: 12.12.2022
Makalenin Yayın Tarihi: 30.12.2022

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial No Derivatives 4.0 International License.

SAÜ İletişim
Hakemli Dergi | Cilt 2 | Sayı 2 | Güz 2022 | ISSN: 2791-6464

Journalists in Natural Disasters and Their Trauma Experiences

Meltem GÖNDEN*

Ayşe ŞAFAK**

ABSTRACT

The psychological health of journalists who cover violent and traumatizing events such as wars, natural disasters, fatal accidents, murders and harassment crimes has been a prominent topic in communication studies for the last two decades. With the development of journalism and trauma studies based on psychiatry and psychology research in North America in the nineties, there has been a growing awareness of the psychological effects of reporting violence on journalists, and the literature on journalists' experiences of trauma has gradually expanded since then.

Natural disasters stand out as one of the most common traumatic events that journalists are exposed to in studies that examine the traumatic stress levels of journalists, which are mostly conducted with large sample groups. In this direction, it is seen that studies focusing on natural disasters as an event that journalists are frequently exposed to and that has a high traumatic impact potential have been increasing year by year, albeit limited.

This study examines international studies focusing on the trauma experiences of journalists covering natural disasters within the scope of journalism and trauma literature. In Turkey, academic studies on trauma journalism in terms of the problems experienced by journalists are limited to a few publications. Considering this gap in the literature, this study aims to take a closer look at the situation of journalists covering natural disasters through international academic studies and to develop recommendations for research that can be conducted in Turkey, where such disasters are frequently experienced. Literature review conducted upon the aim of the study reveals that specifically local journalists constitute a unique sample as both media people covering natural disasters and also victims of the disasters; and the significance of conducting qualitative and explanatory research focusing on this unique sample.

Keywords: Journalist, Trauma, Natural Disaster, Trauma Journalism, Post-Traumatic Stress Disorder

*Corresponding Author - Asst. Prof. - Sakarya University Faculty of Communication - Journalism Department

meltemg@sakarya.edu.tr - ORCID: 0000-0003-0728-3835

**Sakarya University Institute of Social Sciences - Journalism - safakayse@gmail.com

Submitted: 27.11.2022
Revised: 07.12.2022
Accepted: 12.11.2022
Published: 30.12.2022

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial No Derivatives 4.0 International License.

Giriş

Şiddet içeren olaylara ilk elden ya da dolaylı olarak tanıklık etmek ve yaşanan yıkımı haberleştirmek gazetecilerin günlük işlerinin bir parçasıdır. Gazeteciler, şiddet suçları, ölümlü trafik kazaları, doğa kaynaklı afetler gibi sık yaşanan ve travmaya yol açan olayların sürekli takipçisi ve doğrudan ya da dolaylı tanığı konumundadırlar. Savaş ve çatışma alanlarında risk altında görev yapan ya da yaptıkları haberler nedeniyle doğrudan şiddetin hedefi olabilen gazeteciler başta olmak üzere, mesleğin rutini içinde hemen her gün şiddet olaylarına tanık olan haberciler de potansiyel olarak psikolojik sağlık sorunları yaşama riskiyle karşı karşıyadır. Nitekim Schudson'un belirttiği gibi, fiziksel ya da psikolojik şiddete doğrudan maruz kalmaktan ziyade şiddeti sadece haberleştirenler için bile çalışanların psikolojik danışman arayışına girdikleri gazetecilik faaliyetlerine sirayet eden fazlasıyla gerginlik, endişe ve nihayet travma söz konusudur (2022:81).

Gazeteciler, Kuzey Amerika ve Avrupa'da psikiyatri ve psikoloji araştırmaları temelinde gelişen gazetecilik ve travma çalışmaları kapsamında doksanlardan bu yana travmaya maruz kalma ve travma sonrası stres bozukluğu' (TSSB) ve depresyon gibi psikolojik rahatsızlıklar yaşama potansiyeli ve riski yüksek bir meslek grubu olarak inceleme altındadır (Osmann vd., 2021; Seely, 2019; MacDonald, 2017; Massé, 2011; Simpson ve Boggs, 1999). Genel olarak travmatik olayların ve şiddetin medyadaki temsiline ve haber medyasının bu konudaki etik yükümlülüklerine odaklı iletişim bilimleri literatüründe, gazetecilerin psikolojik sağlığı ve travma deneyimlerinin de giderek ilgi gören ve çeşitli boyutlarıyla önemi vurgulanan bir araştırma konusu haline geldiği görülmektedir. Ağırlıkla Batılı ülkelerden araştırmacıların yayınlarıyla sınırlı gazetecilik ve travma çalışmaları, travma haberciliği ve riskleri ve/veya gazeteci güvenliğine yönelik tehditler konusunda gazetecileri bilinçlendirmeye ve desteklemeye yönelik dünya çapında faaliyetler yürüten çeşitli meslek örgütleri ve araştırma merkezlerinin de katkılarıyla hem uygulamada hem eğitim ve araştırma boyutuyla geliştirilmeye çalışılmaktadır (Beam ve Spratt, 2009; Massé, 2011; Schudson, 2022; dartcenter.org).

Gazetecilerin zorlu koşullarda ve risk altında görev yaptıkları başlıca travmatik olaylardan biri de doğa kaynaklı afetlerdir. Deprem, sel, fırtına, tsunami gibi ani gelişen ve türleri, önem derecesi ve sonuçları bölge ya da ülkelere göre farklılaşmakla birlikte meydana geldiği coğrafyada genelde büyük yıkım ve kayıplara yol açan doğa kaynaklı felaketlerde (www.afad.gov.tr/afet-turleri) haber için ön saflarda yer alan gazetecilerin fiziksel ve psikolojik sağlığı da kaçınılmaz olarak tehdit altındadır. Doğa kaynaklı afetler, gazetecilik ve travma konulu çalışmalarda gazetecilerin en sık maruz kaldığı ve TSSB'ye yol açan olaylardan biri olarak öne çıkmakta (Osmann vd., 2021; MacDonald vd., 2017) ve uluslararası literatürde bu tür vakalardaki gazeteci deneyimlerinin incelendiği çalışmaların henüz sınırlı da olsa yıldan yıla arttığı gözlenmektedir.

Uluslararası gazetecilik ve travma literatürü kapsamında doğa kaynaklı afetlerdeki gazeteci deneyimlerini merkeze alan araştırmaların incelendiği bu çalışma, ilgili araştırmalar çerçevesinde bu tür felaketleri haberleştiren gazetecilerin durumunu anlamayı ve Türkiye'de bu konuda yapılabilecek çalışmalara zemin sağlamayı amaçlamaktadır. Türkiye'de iletişim bilimleri literatüründe doğa kaynaklı afetlerle ilgili akademik çalışmalar, kriz haberciliği ve/veya afet gazeteciliği bağlamında daha çok afet haberlerinin analizi ve kriz/afet haberciliğinde medyanın rolü ve etik sorumlulukları üzerinedir. Doğa

kaynaklı afetler gibi travmatik olaylarda ya da daha genel olarak kriz/afet haberciliğinde gazetecilerin yaşadığı sorunlar ve/veya travma haberlerinin gazeteciler üzerindeki etkisi konusunda literatürde büyük bir boşluk olduğu görülmektedir. Atalay (2017), gazetecilerin travma deneyimleri üzerine literatürdeki bu eksikliğe dikkat çektiği çalışmasında şiddet içerikli olayları haberleştiren gazetecilerin psikolojik sorunlarını Batı'da yapılan araştırmalar çerçevesinde ortaya koyarak Türkiye'deki gazetecilerin durumuna "projeksiyon tutmaya" çalışmıştır. Çevik (2019)'in Türkiye'de şiddet içerikli haber yapma deneyimine sahip gazetecilerin travma deneyimlerini anket ve görüşme tekniğine dayalı olarak ortaya koyduğu yüksek lisans tez çalışması, konuyla ilgili (ulaşılabilen) ilk ve tek ampirik çalışma olarak literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Gazetecilik ve travma konusunda yapılacak çalışmaların Türkiye'de hem akademi hem medya sektörü ve gazeteciler açısından gerekliğinin ve öneminin vurgulandığı her iki öncü çalışmanın yapıldığı tarihten bu yana geçen sürede dünyada gazetecilerin travma deneyimlerinin incelendiği çalışmalarda belirgin bir artış olduğu gözlenmektedir. Özellikle Covid-19 (Korona virüs) salgını sadece yüksek risk grubundaki gazetecilerin değil günlük rutin içinde her gazetecinin beklenmedik travmatik olaylar nedeniyle her zaman risk altında olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Doğa kaynaklı afetler de benzer şekilde, özellikle afetler bakımından 'yüksek riskli' ülkeler grubunda yer alan Türkiye[1] gibi ülkelerde hemen her gazetecinin maruz kalabildiği ve etki potansiyeli yüksek travmatik olaylar arasında ön sıradadır. Doğa kaynaklı afetlerin sık yaşandığı Türkiye'de gazetecilerin bu tür travmatik olaylardaki deneyimlerini anlamanın önemli olduğuna dikkat çekmek amacıyla konuyu vaka örneğinde ele alan uluslararası bilimsel çalışmaların incelendiği giriş niteliğindeki bu çalışmanın bu bağlamda literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

"Gazeteciler de İnsan": Gazeteci ve Travma

> "Düşünün, gazeteciler de insan! Ancak son yıllara kadar, travmatik olayları deneyimlemenin ve haberleştirmenin psikolojik tehlikeleri hakkında çok az kişi düşünmüştü." Steve Bell[2]

Travmatik olayları haber yapmak gazetecilerin sorumluluklarından biridir. Bu tür olaylara ardı ardına maruz kalmak gazetecileri ruh sağlığı sorunları riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır (Simpson ve Coté, 2006). Gazetecilik günümüzde bilimsel literatürde stresli ve riskli bir meslek olarak kabul edilmekte ve yapılan araştırmalar, yalnız çatışma alanlarında hayatı ve güvenliği doğrudan tehdit altında olan savaş muhabirlerinin değil günlük haberleri yaparken rutin olarak travmatik olaylara maruz kalan gazetecilerin de çeşitli düzeylerde depresyon ve 'Travma Sonrası Stres Bozukluğu' (TSSB)[3] gibi psi-

1 Küresel Risk Yönetim Endeksi'nden hareketle hazırlanan rapora göre Türkiye 2019 yılında 5.0 endeks puanı ile insani krizler ve afetler bakımından "yüksek riskli" ülkeler grubundadır. Bu bakımdan 191 ülke içinde 53. sırayı almıştır. Endeksin alt bileşenlerinden tehlike ve maruz kalma puanına göre ise en riskli 10. ülke durumundadır. Bkz:https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_kutuphane/kurumsalraporlar/afet_istatistikleri_2020_web.pdf

2 Amerikalı gazeteci ve akademisyen Steve Bell'in, Mark Massé'nin 'Travma Gazeteciliği/Trauma Journalism' (2011) adlı kitabına dair -arka kapakta yer alan-yorumundan alıntılanmıştır.

3 Travma sonrası stres bozukluğu (Post Traumatic Stress Disorder-PTSD) Amerikan Psikoloji Derneği'nin tanımına göre, bireyin yaşamına ya da fiziksel bütünlüğüne ve güvenliğine yönelik bir tehdit olduğuna inandığı ve korku, dehşet ya da çaresizlik hissettiren bir olayı yaşaması ya da bu olaya tanık olması durumunda ortaya çıkabilen bir bozukluk; savaş, suç, kaza ya da afet gibi aşırı travmatik olayların ardından gelişen ve kısa ya da uzun vadede uyku bozukluğu, kabus görme, rahatsız edici anılar, geriye dönüşler, abartılı irkilme, odaklanma

kolojik sorunlar yaşayabildiğini ortaya koymaktadır (Flannery, 2022; Osmann vd., 2021; Backholm ve Idas, 2020; Smith vd., 2019; Seely, 2019; Çevik, 2019; MacDonald vd., 2017: Monteiro ve Pinto, 2017; Weidmann vd., 2007; Beam ve Spratt, 2009; Simpson ve Boggs, 1999).

Gazetecileri, savaş, suç, kaza ya da afet gibi aşırı travmatik olayların ardından gelişen bir ruh sağlığı sorunu olan TSSB'ye yatkınlık açısından riskli bir meslek grubu olarak gözlem altına alan iletişim bilimi araştırmacıları Simpson ve Boggs (1999)'un günlük gazetelerde çalışan muhabirlerle yaptığı araştırma, gazetecilik ve travma arasındaki bağlantının incelendiği ilk kapsamlı çalışmadır. Columbia Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü'ne bağlı "Dart Gazetecilik ve Travma Merkezi"[4] tarafından desteklenen ampirik çalışmada Simpson ve Boggs, psikiyatri ve psikoloji literatüründeki travma araştırmalarında gazetecilerin göz ardı edildiğine ve mevcut gazetecilik çalışmalarında haber içeriğinin bir stres faktörü olarak ele alınmadığına işaret etmiş ve travmatik olayların muhabirler üzerindeki etkisini acil durum çalışanlarıyla (sağlık görevlisi, itfaiyeci, polis vd.) karşılaştırmadan yola çıkarak incelemişlerdir. Günlük gazete muhabiri 131 katılımcıyla (yüzde 57'si erkek, yüzde 43'ü kadın) yapılmış anket sonuçlarına dayanan ve gazetecilerde TSSB düzeyinin yanı sıra gazetecilerin travmatik olayları haberleştirmeye yönelik semptomatik tepkilerinde işle ilgili faktörlere, özellikle de haber odası kültürünün etkisine odaklanan çalışma, gazetecilerin travma deneyimlerinin incelendiği bir çok araştırma ve yayına kaynak oluşturmuştur (Bkz: Dworznik-Hoak; 2020; Backholm ve Idås, 2020; Seely, 2019; Çevik, 2019; Backholm, 2012; Massé 2011; Newman vd., 2009; Weidmann vd., 2007; Coté ve Simpson, 2000).

Simpson ve Boggs (1999), gazetecilerin travma ve stres deneyimlerinin uzun yıllar sorgulanmamasının önemli ölçüde haber odası kültürüne hâkim olan ve gazetecilere her koşulda aralıksız iş önceliğini telkin eden mesleğin "yazılı olmayan" kurallarıyla ilişkili olduğunu vurgulamışlardır. Nitekim araştırma sonucunda, gazetecilerin acil durum çalışanları gibi travmatik olaylara (deprem, cinayet, infaz, patlama, boğulma, kasırga, uçak kazası vb.) geniş ölçüde maruz kaldığı, TSSB belirtilerinin (kâbus görme, uyku bozukluğu, rahatsız edici anılar, geriye dönüşler, hissizlik, yabancılaşma, suçluluk duygusu gibi) yüksek oranda ve yaygın olduğu, bununla birlikte genel olarak olaylar karşısında duygularını bastırdıkları, bloke ettikleri ve direnç gösterdikleri saptanmıştır.

Gazeteciler felaket anlarında olay yerine ilk ulaşan acil durum çalışanlarına benzer şekilde travmaya maruz kalmalarına rağmen, şiddet olayları karşısındaki etkilenmeleri bu meslek gruplarında olduğu gibi dikkate alınmadığından 'yaptıkları işin kalıcı ve biriken psikolojik maliyetlerine pek de aldırış etmeden' rutin olarak bir sonraki göreve başlamaktadırlar (Simpson ve Boggs, 1999:17). Newman vd. (2009:294) de belirttiği üzere, gazetecilerin çoğu şiddeti haberleştirme, mağdurlarla görüşme ya da travmatik

güçlüğü, yabancılaşma gibi semptomlar ortaya çıkarabilen bir ruh sağlığı sorunu olarak tanımlanmaktadır (www.apa.org/topics/ptsd).

4 Dart Gazetecilik ve Travma Merkezi (Dart Center for Journalism and Trauma) travmatik olayların medyada ele alınışını iyileştirme amacıyla gazetecilere ve gazetecilik öğrencilerine yönelik bir kaynak merkezi olarak dünya çapında bilimsel araştırma ve eğitim faaliyetleri yürütmektedir. New York'taki Columbia Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü'nün bir projesi olan ve 1991 yılında, TSSB konusunda uzman olan psikiyatrist Frank Ochberg'in gazetecilik bölümü öğrencilerine yönelik eğitim programıyla temeli atılan Dart Merkezi, gazetecilik akademisyeni Roger Simpson'ın travma haberciliği üzerine eğitim ve araştırmalarıyla disiplinler arası bir bilgi merkezi niteliği kazanmıştır (https://dartcenter.org/about/mission-history).

stresin kendi yaşamları üzerindeki potansiyel etkisini deneyimleme konusunda hiçbir hazırlık eğitimi almamaktadır. Bu duygusal okuryazarlık eksikliği, gazeteci ve olay arasında mesafeyi, duyguları ve işi ayrıştırmayı telkin eden geleneksel kodlar ve haber odalarına egemen olan mental dayanıklılık kültürüyle birleştiğinde gazeteciler tükenmişlik, depresyon ya da TSSB semptomları için destek aramak konusunda çekimser kalabilmektedir (Flannery, 2022; Seely, 2019; Simpson ve Boggs, 1999). Beam ve Spratt (2009:454)'a göre duygusal kırılganlığı kabul etmek, geleneksel olarak itibarlarını ve iş güvencelerini korumakla ilgilenen gazeteciler için uygun bir seçenek olmamıştır. Flannery de travma mağduru gazetecilerin genellikle TSSB'li olduklarının fark edilmemesi, damgalanma, kendilerine inanılmaması, haber merkezinin katı tutumu ve/veya kovulma endişesi gibi nedenlerle, yaşadıklarını bildirmekte isteksiz olduklarını, bu durumun kişisel mağduriyetlerin değerlendirilmesini zorlaştırdığını kaydetmektedir (2022:156). Smith vd. (2019), yüksek travma maruziyetine rağmen gazetecilerde TSSB ve diğer ruhsal sorunların görece düşük oranlarda görülmesinin, çoğu gazetecinin inkâr ve direnç gösterme eğiliminde oluşundan kaynaklandığına dikkat çekmektedir.

Gazeteciler travmatik olaylara doğrudan tanıklık ederek birincil düzeyde ya da görüştükleri mağdurlar ve maruz kaldıkları şiddet görüntüleri aracılığıyla bir tür dolaylı, ikincil travma yaşayabilmektedir (Smith vd., 2019; Seely, 2019; Beam ve Spratt, 2009). Gazetecilerin TSSB oranları, çalışılan alanlara (haber konularına) ve gazetecilerin konumlarına bağlı olarak yüzde 4 ila 59 arasında değişmektedir (Smith vd., 2019). Psikiyatr A. Feinstein'in savaş muhabirleri üzerine yaptığı araştırmalar, savaş ve çatışma haberleri yapan gazetecilerin TSSB ve depresyon geliştirme açısından diğerlerine oranla daha fazla risk altında olduğunu göstermiş, savaş haberciliğini kuşatan norm ve değerlerin (maço kültürü, kabadayılık, inkar) travma riskini artıran mesleki faktörler olarak gazetecileri karşı karşıya bıraktığı potansiyel sorunları ortaya koymuştur (Feinstein, 2002). Bununla birlikte, Simpson ve Boggs'un (1999) günlük gazete çalışanlarıyla yaptığı ilk kapsamlı araştırmadan itibaren gazetecilerin her koşulda ve değişen düzeylerde TSSB'ye yatkınlığının kanıtlanması ve Macdonald vd. (2017)'nin işaret ettiği gibi özellikle de mesleğe özgü bir dizi faktör, gazetecileri ruh sağlığının değerlendirilmesinde ilgi çekici bir grup haline getirmektedir.

Gazetecilerin yıldan yıla artan savaş, çatışma, terör, göç, kıtlık, salgın, doğa kaynaklı afet, taciz ve suç olayları nedeniyle dünyanın dört bir yanında şiddete giderek daha fazla maruz kalması haber çalışanlarının fiziksel ve duygusal zarar görmesine ilişkin endişeleri artırmıştır (Beam ve Spratt, 2009; Massé, 2011). Doksanlı yıllardan bu yana travmatik olayları haberleştiren gazetecileri hem mesleki sorumluluklar hem maruz kaldıkları riskler ve potansiyel psikolojik rahatsızlıklar hakkında bilinçlendirmeye ve desteklemeye yönelik çalışmalar yürüten 'Dart Gazetecilik ve Travma Merkezi' başta olmak üzere 'Poynter', 'INSI', 'CPJ'[5] gibi uluslararası meslek örgütleri gazetecilerin sağlığı ve güvenliğine yönelik risk ve tehditler konusunda farkındalığı artırmak ve gazetecileri savunmak amaçlı faaliyetlerde bulunmaktadır (Massé, 2011; Schudson, 2022). Medya kuruluşlarının travma haberlerinin hem haber profesyonelleri hem de haber tüketicileri üzerindeki et-

5 Poynter Institute for Media Studies (Poynter Medya Çalışmaları Enstitüsü) https://www.poynter.org/

INSI-International News Safety Institute (Uluslararası Haber Güvenliği Enstitüsü) https://newssafety.org/

CPJ-International Consortium of Investigative Journalists (Uluslararası Araştırmacı Gazeteciler Konsorsiyumu https://cpj.org/ CPJ'nin hazırladığı ve Türkçe'ye de çevrilmiş olan "Gazetecinin Güvenlik Rehberi", travma haberciliği konusunda yerel ve uluslararası gazetecilere yönelik temel başvuru kaynaklarından biridir. Bkz: (https://cpj.org/wp-content/uploads/2012/04/Journalist_Security_Guide_Turkish.pdf)

kisi konusunda daha fazla farkındalık kazanmasını savunan DART Merkezi'nin girişimlerinin de etkisiyle Reuters, BBC, CNN, AP gibi bazı büyük haber kuruluşları haber merkezi eğitimlerine travma ve stres hakkında bilgileri de dahil etmiştir (Beam ve Spratt 2009; Massé, 2011). Bununla birlikte ruh sağlığı, haber odası kültüründe özellikle de yeterli kaynağı ya da farkındalığı olmayan daha küçük haber kuruluşlarında çalışan muhabirler açısından genelde sonradan düşünülen bir konu olmuştur (Seely, 2019: 240) ve bu tür kuruluşlar gibi serbest çalışan gazeteciler de böyle bir avantaj ya da hizmetten yoksundur (Rakshit, 2009). Oysa ki 'çoğu gazetecinin yerel haberlerinde şiddeti kapılarının önünde bulduğunu' belirten Simpson ve Coté, küçük haber kuruluşları için haber yapan gazetecilerin bilhassa risk altında olduğunu vurgulamışlardır (2006:2).

Simpson ve Coté (2006), bu tespitin de yer aldığı DART Merkezi'nde gazetecilik öğrencilerine yönelik travma eğitim programlarının bir çıktısı olan "Şiddeti Haber Yapmak: Mağdurlar ve Travma Hakkında Etik Habercilik Rehberi" (Covering Violence: A Guide to Ethical Reporting About Victims and Trauma) adlı kitap kapsamında[6] gazetecilere travmanın hem kendi yaşamları hem de haber yaptıkları kişiler üzerindeki etkisine dair farkındalık kazandıracak bir eğitimin eksikliğine işaret etmiş, bu tür bir eğitimin meslekteki temel etik sorunlara da cevap verebileceğini savunmuştur (2006:ix-xi, 1-12). Gazeteciler ve öğrenciler için bir rehber olarak tanımlanan ve gazetecilik pratiklerini travma literatürüyle birleştiren bu ilk ders kitabı niteliğindeki çalışmada, dünyadan hem büyük ölçekli hem de her muhabirin rutin olarak karşılaştığı türden travmatik vaka örnekleri ve gazeteci profilleri aracılığıyla dünya çapında yaşanan travmatik olayların gazetecileri şiddeti daha duyarlı bir şekilde haberleştirmeye zorladığı vurgulanmaktadır.

Gazetecilerde TSSB'nin incelendiği çalışmalar, "medyanın yapılanmasında, içerik ve çalışma koşulları üzerinde en az denetim olanağı bulunan muhabir(i), paradoksal biçimde meslek etiği tartışmalarının odağına yerleştir (diği)" (Çaplı ve Taş, 2009:246-47); ya da Massé'nin not düştüğü üzere, hakim paradigmadan bir bakışla "sağduyulu, görevine bağlı ve etik davranan haber medyası çalışanları ve yönetiminin sorumlu gazeteciliğin kalıcı ilkelerini yansıttığı, yeni tutumlara ve empatik yaklaşımlara gerek olmadığı" (Massé, 2011:6) şeklinde eleştirilmiştir. Ayrıca Dart Merkez eski direktörü Mark Brayne, "TSSB'nin Batılı bir kurgu olduğu, diğer kültürlerden insanlarla uç bir ilgisi bulunduğu" yönünde eleştirilere konu olduğunu da belirtmiştir. Brayne, başka kültürlerin travmayı farklı şekilde ele aldığını kabul etmekle birlikte, bu eleştiriye çoğu ülkedeki travma uzmanlarının insanların travma karşısındaki duygusal tepkilerinin benzerliği konusunda hemfikir olduğunu öne sürerek itiraz etmektedir (2007:1). Gazetecilik ve travma çalışmalarına dair eleştirileri değerlendirmek bu kısmın ve genel olarak çalışmanın sınırlarını aşsa da, haklılık payı olan ilk ve üçüncü eleştiriye, iletişim çalışmalarında, özellikle zincirin son halkasındaki muhabirlerin sahadaki zorluklarını, haber odası kültürü ve normlar bağlamında tartışmaya açan ve dünya ölçeğinde giderek genişleyen literatürü işaret ederek yanıt vermek mümkündür. Örneğin Brayne'nin söz ettiği eleştiriyi Türkiye'de gazetecilerin travma deneyimleri üzerine ilk ampirik çalışmayı yapan Çevik de bir kısıtlılık olarak ortaya koymuş, bununla birlikte travma çalışmalarının yerel koşullar, ülkelere özgü dinamikler gözetildiğinde önemli katkılar sağlayacağını vurgulamıştır (2019:91-92). Ayrıca Türkiye'de iletişim çalışmaları kapsamında haber endüstrisinde çalışanlara iliş-

6 İlk baskısı 2000 yılında yayınlanan Covering Violence: A Guide to Ethical Reporting About Victims and Trauma, 2006 yılında 11 Eylül ve dünya çapında yaşanan travmatik vakalardan örneklerle güncellenmiştir. Bu çalışmada 2006 tarihli baskı kullanılmıştır.

kin çalışmaların çok sınırlı olduğu, dolayısıyla yapılacak her incelemenin potansiyel katkısı göz ardı edilmemelidir.

Doğal Afetlerde Gazeteciler ve Travma: Örnek Olaylar

Afet kavramı, doğa ya da insan kaynaklı meydana gelen, yaşandığı yerde can kayıplarına, geniş ölçüde yıkıma ve tahribata yol açan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yetersiz kaldığı olayları ve sonuçlarını nitelemekle birlikte, kavramın ilk akla getirdiği genelde beklenmedik şekilde gelişen ve oluşumu engellenemeyen deprem, sel, kasırga, heyelan, tsunami gibi dünya ölçeğinde sık yaşanan, türü, önem derecesi ve sonuçları ülke ya da bölgelere farklılaşan doğa kaynaklı afetlerdir.[7] Doğal felaket diye de adlandırılan ve hayatın akışını geniş ölçüde kesintiye uğratan doğa kaynaklı afetler, Simpson ve Coté (2006)'un belirttiği gibi, hiçbir fiziksel zarar görmese de hayatta kalanlarda duygusal travma etkisi yaratır. Bir binanın çöküşünü izleyen, yaralıların ağladığını duyan ya da mağdurların cesetlerini gören bir depremzedenin duygusal travma yaşaması muhtemeldir (2006:20). Travma yaratan bu görüntülere, bir afet esnasında ilk müdahale ekipleri gibi olay yerine koşan ve gelişen olaylar hakkında anında bilgi sağlamakla yükümlü olan sahadaki muhabirler, kameramanlar ve foto muhabirleri başta olmak perde arkasındaki haber odası çalışanları çok sık maruz kalmakta (Newman vd. 2009), dolayısıyla travma gazetecilikte rutinin bir parçasını oluşturmaktadır.

Gazeteciler, hayatta kalanlarla ve tanıklarla yaptıkları görüşmeler sırasında da bir yandan mağdurların acılarına tanıklık ederken kimi zaman da öfke ya da tehditlere maruz kalabilmektedir. Çaplı ve Taş'ın belirttiği gibi, sel, deprem, kasırga gibi doğal afetler haberciler için bireysel dramlar üreterek izleyiciyi ajite etmeye, sefalet, kayıp ve mağduriyet üzerinden dikkat çekici öyküler üretmeye uygun bir malzeme sağlar (2009: 237). Öte yandan Simpson ve Coté, ticari mantığın 'fırsat' olarak baktığı bu olayları haber yapmak için sahada ön safta olan muhabirlerin çoğu kez "trajediye maruz kalmanın yarattığı rahatsızlığın günah keçisi haline gelebildiğini" de hatırlatmaktadır (2006: 2). Gazetecilik ve travma literatüründe doğal afetler hemen her gazetecinin maruz kaldığı ve psikolojik sorunlara yol açan afet türleri arasında öne çıkmaktadır.

Doğal afetlerin gazeteciler üzerindeki etkisini doğrudan ve özel bir vaka örneğinde ele alan (ulaşılabilen) ilk çalışmalar klinik psikoloji ve psikoterapi alanında uzman araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Sin vd. (2005) ile Weidmann vd. (2007)'ne ait her iki çalışma da 26 Aralık 2004'te Güneydoğu Asya'da meydana gelen deprem ve tsunami felaketinde haber yapan gazetecilere odaklanmakla birlikte çalışmalar örneklem grupları açısından farklılaşmaktadır.

En büyük doğal afetlerden biri olarak kayıtlara geçen Güney Asya'daki tsunami felaketi[8] Sin vd. (2005)'nin çalışmasında Singapurlu muhabir ve medya çalışanları üzerindeki psikolojik etkileri bağlamında incelenmiştir. Felaketin etkilediği ülkelerden biri olan Singapur'daki gazetecilerin bölgede yaşanan yıkımın ilk tanıkları arasında yer aldığı belirtilen çalışma, 12 Singapurlu medya çalışanıyla (muhabir, kameraman, sesçi, teknisyen)

7 Çalışmada kullanılan afet terimleri için "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü" (https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu ve Birleşmiş Milletler Afet Riski Azaltma Ofisi (United Nations Office for Disaster Risk Reduction-UNDRR) terminolojisinden yararlanılmıştır. https://www.undrr.org/terminology/disaster

8 https://www.hurriyet.com.tr/dunya/yuzyilin-depremi-284202

gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ölçme aracı olarak, afet gibi travmatik olaylara maruz kalan kişilerin yaşadığı fiziksel ve psikolojik semptomları anlamaya yönelik "Kritik Olay Stres Bilgilendirmesi/Critical Incident Stress Debriefing" (CISD)[9], belirli travmatik stres etkenleri veya stres verici olaylar karşısındaki psikolojik tepkiyi ölçmek için geliştirilmiş ve 15 maddelik bir anket içeren "Olayların Etkisi Ölçeği/ Impact of Events Scale" (IES) ve olası psikolojik bozuklukları saptamaya yönelik "Genel Sağlık Anketi 28/General Health Questionnaire 28" (GHQ) kullanılmıştır (2005:300). Çalışma sonucunda katılımcı gazetecilerin yüzde 25'inin somatik semptom oranlarının önemli ölçüde yüksek olduğu, yüzde 75'in orta ila yüksek IES skorları bildirdiği ve üçte birinin de TSSB ile uyumlu semptomlar gösterdiği saptanmıştır. Araştırmacılar bu sonuçların görevin doğası ve zorlu koşullarla bağlantısına işaret ederek "çürümekte olan yüzlerce ceset, bulaşıcı hastalık ve salgın tehlikesi, temiz su ve yiyecek sıkıntısı" olan bir ortamda hem kendileri hem de ailelerinin sağlığı için endişe duyan medya çalışanları için bu semptomların şaşırtıcı olmadığını belirtmektedir (2005:302). Ayrıca öncül araştırmalara koşut olarak belirtilerin genç medya çalışanlarında daha yoğun gözlendiğine dikkat çekilmekte ve kuruluşlara genç çalışanları afet çalışmalarına daha iyi hazırlamaları gerektiği hatırlatılmaktadır. Sin vd. (2005)'ne göre çalışma, tsunami felaketi özelinde CISD'nin medya çalışanlarına psikolojik destek sağlanması ihtiyacı açısından elverişli bir araç olduğunu göstermiştir.

Weidmann vd. (2007)'nin çalışmasında ise Güneydoğu Asya tsunamisini haber yapan Avrupa medyasından gazetecilerin travmaya maruz kalma derecesi, depresif semptomları ve bağlantılı sosyal değişkenler incelenmiştir. Aralarında 2.200 turistin de bulunduğu 220 binden fazla kişi hayatını kaybettiği tsunami felaketinden en çok etkilenen ülkelerin Almanya ve İsviçre olduğu, bu nedenle felaketin Alman medyasında yoğun şekilde yer aldığı belirtilen çalışmada, Almanya, Avusturya ve İsviçre'deki haber kuruluşlarından tsunamiden etkilenen bölgelerde (Tayland, Sri Lanka, Endonezya, Hindistan vd.) görev yapmış 61 gazeteciye çevrimiçi anket uygulanmıştır. Çalışma, olaydan 8 ay sonra katılımcı gazetecilerin yüzde 6.6'sının TSSB belirtileri gösterdiğini, travma sonrası semptom düzeyinin genel olarak düşük olduğunu, amir ve meslektaşlardan düşük derecede sosyal destek gördüğünü ifade eden katılımcılarda daha fazla travma sonrası stres ve depresif belirti tespit edildiğini ortaya koymuştur. Araştırmacılar, çalışmanın örneklem oranı açısından sınırlılığına dikkat çekerek sonuçların gazetecilerin tek bir olayla ilgili stresleri hakkında fikir verdiğini, gazetecilerde travma sonrası semptom farklılıklarının nedenlerini anlamak için daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir.

Güneydoğu Asya tsunamisi konulu iki çalışma, gazeteci örneklemiyle gerçekleştirilmiş birçok TSSB odaklı araştırma gibi, doğa kaynaklı afet deneyimini de ilk dikkate alan ve iletişim alanına kaynaklık eden çalışmalardır. Ayrıca aynı vakanın yerel ve dış medya çalışanları açısından ele alınmış olması karşılaştırmaya da olanak vermektedir. Güneydoğu Asya tsunamisi, "Asya Afete Hazırlık Merkezi/Asian Disaster Preparedness Center" İletişim koordinatörü R. Rakshit (2009)'in raporuna göre çok sayıda gazeteciyi, özellikle bölge muhabirlerini derinden etkilemiştir. Rakshit, "ölümle burun buruna gelen, cesetlerin, yıkılmış, hasar görmüş, harap olmuş evlerin, her yerdeki yıkımın dehşet verici manzarasını görüntüledikten sonra", birçok gazetecinin yeni bir hikaye yazma ya da fotoğraf çekmesinin bile aylar sürdüğünü belirtmekte ve şu örneği vermektedir: "Endonezyalı

9 "Kritik bir olaya/afete tanık olan veya olay yerinde çalışan kişilere yardımcı olmak için ağırlıklı olarak grup temelli bir müdahale olarak tasarlanmış ve yapılandırılmış bir psikolojik sorgulama süreci" olarak tanımlanan 'Kritik Olay Stres Bilgilendirme' (Critical Incident Stress Debriefing (CISD), Amerikalı psikolog Jeffrey T. Mitchell (1948-) tarafından geliştirilmiştir. (https://dictionary.apa.org/critical-incident-stress-debriefing)

televizyon muhabiri Dendy Montgomery, Tsunami'den kurtulanlarla ilgili bir haber yapma şansı bulduğunda kamerasını bir kez daha eline aldığı anı 'yeniden doğmak gibiydi' diye hatırlıyor." (Rakshit, 2009).

29 Ağustos 2005'te ABD'nin Luisiana eyaletini vuran Katrina Kasırgası[10] (Hurricane Katrina)'nın ardından New Orleans'taki Times-Picayune gazetesi muhabirlerinin afetteki rollerini nasıl algıladıklarına odaklanan iletişim akademisyeni Nikki Usher (2009)'in çalışması, yerel gazetecilerin deneyimine habercilik normları bağlamında yakından bakmanın önemine dair çarpıcı anekdotlar içermektedir. Çalışmadaki bilgilere göre New Orleans'ın en önemli gazetesi olan Times-Picayune, bina ve teçhizatı sel felaketinde zarar gördüğünden ilkel yöntemler ve ödünç baskı makinalarıyla yayına devam etmiş ve bu çabalarından dolayı 2006 yılında Pulitzer Ödülü kazanmıştır. Times-Picayune muhabirlerinin yaklaşık yarısı afette evlerini kaybetmiştir. Yerel muhabirlerin aynı zamanda kendi deneyimlerini haberleştirdiği bu sıra dışı koşulların objektiflik ve savunucu gazetecilik arasındaki gerilim bağlamında evrensel sorular ortaya çıkardığını belirten Usher, bir felaketin ardından yerel gazetecilerin bölge halkıyla ilişkilerini profesyonel normlarla bağdaştırmakta zorlanabileceğine, öte yandan yerel bilgi ve erişim açısından paraşüt gazetecilerden'[11] üstün konumda olduğuna dikkat çekmektedir (s.217). Times-Picayune çalışanı 25 gazeteciyle yapılan görüşmeler, yerel muhabirlerin objektiflik normu ve bölge sakinleri adına savunucu olma isteği arasında gerilim yaşadıklarını ve denge kurmaya çabaladıklarını ortaya koymuştur.

Usher, Katrina ve Times-Picayune örneğinin, yerel gazetecilerin topluluklarıyla derin bağlarının ve hikâyenin bir parçası haline gelebileceklerinin hatırlanması bakımından somut sonuçlar ortaya koyduğunu belirtmiş ve objektiflik normunun bağlamsal olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Derinlemesine görüşmelere dayalı çalışmada katılımcı gazetecilerden doğrudan alıntılara yer verilmesi bu tür tespitleri daha somut ve açıklayıcı kılmıştır. Örneğin katılımcı bir muhabir şunu söylemektedir:

> "Hikâye biziz. Bu savaş muhabirliğinden farklı çünkü savaş muhabirleri evlerine dönerler. Biz bu topluluğa çok daha sıkı bağlıyız. Bu bir seyirlik spor değil ve etik kurallar çerçevesinde yürüyoruz. Buradayız ve bizi etkileyen olayları olabildiğince adil bir şekilde haberleştirmek kendi duyarlılıklarımız açısından iyi bir sınav." (Usher, 2009: 219).

Times-Picayune, Usher'in analizine koşut değerlendirmelerle afetlerde medya ve gazetecilerin rolünü ve zorluklarını ele alan Newman vd. (2009)'nin çalışmasına da konu olmuştur. Çalışmada, afet sırasında hem kişisel olarak mağduriyetler yaşayan ve hayati tehlike atlatan hem de işyerleri sular altında kaldığı için önce bir devlet üniversitesinde, ardından da bir alışveriş merkezinde haber odası kurup yayın yapmaya çalışan Times-Picayune muhabirlerinin bu çabalarıyla dayanıklılığı ve kamusal diyaloğu teşvik ettiği kaydedilmektedir (Newman vd., 2009:292-294).

---

10 https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/08/050830_katrina.shtml

11 Paraşüt gazeteciliği (parachute journalism), gazetecilerin bulundukları bölgeden sadece saatler ya da günler geçirecekleri dünyanın dört bir yanındaki son dakika haberlerine jet hızıyla gönderilmesi uygulamasını ifade eden uluslararası haberciliğe yönelik eleştiri niteliğinde bir kavramdır. Paraşüt gazeteciliğine yöneltilen eleştiriler genel olarak gazetecilerin gittikleri yerlerin dili ve kültürüne dair temel bilgilerden yoksun olmasıyla, kaldıkları kısa süre içerisinde en erişilebilir kaynaklara (profesyonel meslektaşlar, elçilik personeli gibi) yönelmeleriyle, tekdüze ve bağlamdan yoksun habercilikleriyle ilişkilidir. (Peterson, 2008: 2416-2420)

Sean Scanlon (2014)'un çalışması, 22 Şubat 2011'de Yeni Zelanda'nın ikinci büyük kenti Christchurch'de meydana gelen depremin[12] yerel gazetecilerin kolektif travma deneyimi ve habercilikleri üzerindeki etkisini ele almıştır. Çalışmanın gazeteciler ve travma konusunda giderek artan akademik birikime katkıda bulunmayı amaçladığı ve genelde gazetecilerin psikolojik sıkıntı düzeyine odaklı araştırmalardan farklı olarak depremin yerel muhabirlerin kaynak ve haber seçimi ve açısından ne anlama geldiğine odaklandığı belirtilmektedir (2014:83). Christchurch yerel medyasından 33 gazeteciyle (21'i yazılı 11'i görsel basından) yapılan birebir görüşmelere dayalı keşifsel nitelikteki çalışma kapsamında gazetecilere deprem sırasında yaşadıkları deneyimler, olayla nasıl başa çıktıkları ve bunun haberciliklerini ve kaynaklarla ilişkilerini nasıl etkilediği sorulmuştur.

Çalışma, katılımcı yerel gazetecilerin kendilerini deprem hikayesinin bir parçası olarak gördüğünü; hasarlı evler, üzgün aileler, temel olanakların eksikliği ve devam eden artçı sarsıntılar dahil olmak üzere kendilerini de etkileyen sorunlarla uğraşırken böylesine büyük bir hikayeyi kavramaya ve bildirmeye çalışmakta zorlandıklarını ortaya koymuştur. Araştırmacı, "özünde rutin bir haberden farklı bir habercilik tarzıyla boğuşan" ve kişisel hayatları yoğun olarak etkilenen gazetecilerin yaşadığı zorluğu katılımcılardan alıntılarla somutlaştırmaktadır. Örneğin bir fotoğraf editörü, "enkaz halindeki evi ve bir arkadaşının ölümüyle uğraşmanın yanı sıra gazetenin depremle ilgili resimli haberlerini organize etmeye çalışmanın getirdiği çoklu stresle karşı karşıya kalmıştır (s.88). Öte yandan çalışma, bu durumun gazetecileri rollerini yeniden değerlendirmeye, okurla/izleyiciyle özdeşlemeye ve onlar adına savunucu bir haber pratiği geliştirmeye yönlendirdiğini ortaya koymuştur.

Puente vd. (2013) ise 27 Şubat 2010'da Şili'de meydana gelen depremi[13] haber yapan gazetecilerin karşılaştığı zorlukları ele almışlardır. Dünya tarihinin en büyük depremlerinden biri olarak kayda geçen 2010 Şili depremindeki gazetecilik deneyimine odaklanan ve Şili'deki dört televizyon kanalından 20 çalışanla (muhabir, editör, yönetici) yapılan derinlemesine görüşmelere dayanan çalışmada, gazetecilikte karşılaşılan zorluklar, 'duygusal ve psikolojik etkiler', 'lojistik zorluklar', 'bilgiye kısıtlı erişim' ve 'etik ikilemler' olmak üzere dört başlık altında sınıflandırılarak sunulmuştur (2013:104). Çalışma, depremi haberleştiren gazetecilerin, mesleğin gereklerine ilişkin farkındalık taşımakla birlikte, aynı zamanda mağdur konumunda oldukları bu olağanüstü olay esnasında, bir eylem protokolünün bulunmaması ve lojistik yetersizlikler nedeniyle görevlerini yapmakta zorlandıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca özellikle depremden en çok etkilenen yerlerle doğrudan bağları olan gazeteciler, kişisel travma deneyimlerini haber yaptıkları olaylardan ayırmakta zorlanmıştır. Çalışmada, katılımcı gazetecilerin yaşadığı zorlukları ve duygularını yansıtan ifadelerinden birebir alıntılara da yer verilmiştir:

> "Size duygularınızı haberden ayırmanız gerektiğini söylediklerinde, bu imkansızdır. Çünkü ben insanım, ne olursa olsun. Ben bir gazeteciyim ama benim de duygularım var ve onları içimden çıkarıp bir kenara koyamıyorum."
>
> "Biz (sahadaki gazeteciler) ekibin fiziksel ve duygusal durumunu (kanala) bildirmek zorundaydık. Şahsen ben bunu vurguladım. Kendileri de anne olan bazı meslektaşlarımın ikilemi beni özellikle endişelendiriyordu. İşlerini yaparken çocuklarına karşı görevlerine ihanet ettiklerini hissediyorlardı. (Puente vd., 2013:111).

12 https://www.bbc.com/turkce/multimedya/2011/02/110222_gallery_new_zealand
13 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/02/100227_chile_update

Çalışma kapsamında TTSB semptomları ölçülmemişse de görüşmeler katılımcı gazetecilerin depremin ardından duygusal sorunlar yaşadıklarını, panik atak, endişe, geçmişe dönme gibi semptomlar gösterdiklerini ortaya koymuştur (s.101). Çalışmada bu doğrultuda, gazetecilere afetlerde psikolojik ve duygusal destek sunulmasının gerekliliğini vurgulanmaktadır.

Tandoc ve Takahashi'nin çalışması (2018) ise, 8 Kasım 2013'te Filipinler'i vuran ve büyük yıkıma yol açan Haiyan Tayfunu'nu (Typhoon Haiyan)[14] haber yapan 12 gazeteciyle (7'si ulusal 5'i yerel haber kuruluşlarından muhabirler) gerçekleştirilmiş derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Çalışma, "6200 kişinin öldüğü ve 4 milyonun evsiz kaldığı" tayfunda "bir yandan hayatta kalmaya çalışırken bir yandan da görevlerini yerine getirmek durumunda olan" gazetecilerin deneyimleri çerçevesinde "bir doğal afeti haberleştirmenin fenomenolojisi"ne odaklanmaktadır.

Doğal afet haberciliği deneyiminin bütüncül bir bakış gerektirdiğini öne süren ve gazetecilerin afetin ilk müdahili, tanığı ve aynı zamanda mağduru olarak ele alındığı çalışma, katılımcı muhabirlerin Haiyan tayfununu 'gazeteci', 'lider', 'mağdur' ve 'toplum üyesi' olarak deneyimlediklerini ortaya koymuştur. Katılımcı muhabirler afet sürecinde haber kuruluşlarıyla bağlantılarının kesilmesinden dolayı aşırı zorlandıklarını, su, yiyecek ve barınak gibi temel ihtiyaçlardan yoksun kaldıklarını, profesyonellik ve mağduriyetleri arasında ikilem yaşadıklarını belirtmişlerdir:

> "İkinci günden sonra biraz umutsuzluğa kapılmaya başladım, çünkü malzemelerimiz tükeniyordu, kalacak düzgün bir yerimiz yoktu, güvenlik bir sorundu, aynı zamanda gazeteci olarak işimizi gerçekten yapamıyorduk." (Tandoc ve Takahashi, 2018:925)

Çalışma sonucunda ilk elden deneyimlenen yıkım ve acıların gazetecilerin performansını ve uzun vadede sağlıklarını etkilediği vurgulanmıştır.

Doğal afetleri haber yapan gazetecilerin yüz yüze olduğu tehlike ve risklere rağmen, doğal afetlerin özellikle bölgede yaşayan gazeteciler üzerindeki etkisini inceleyen sınırlı sayıda araştırma olduğuna dikkat çeken Dworznik-Hoak (2020, s.8)'ın çalışması da, 2017'de Teksas kıyılarını vuran Harvey Kasırgası'nı (Hurricane Harvey)[15] haber yapan 30 yerel gazetecinin deneyimlerine odaklanmaktadır. Yerel televizyon ve gazete muhabirleriyle derinlemesine görüşmeler ve çevrimiçi anket uygulamasıyla gerçekleştirilen ve mesleğe bağlı stres ve sonuçlarını incelemede kullanılan 'Mesleki Stres Bütünsel Modeli/Holistic Model of Occupational Stress'den yararlanılan çalışma, afet haberciliğinin hangi yönlerden stres unsuru olarak algılandığını, gazetecilerin afeti haber yaparken ne tür stres tepkileri geliştirdiğini ve gazetecilerin ruh sağlığının afet haberlerini nasıl etkilediğini Harvey Kasırgası'nı haberleştiren muhabirlerin deneyimleri çerçevesinde ortaya koymaktadır.

Dworznik-Hoak, bir vaka çalışmasının sınırlılığı dahilinde genellenebilir olmamakla birlikte keşifsel nitelikli araştırmasının sınırlı literatürle örtüşen sonuçlar orta koyduğunu, özellikle uzun ve düzensiz çalışma programı ve saatlerinin bunalma ve yılgınlık hissi dahil sıkıntılara yol açan önemli stres kaynakları olarak öne çıktığını belirtmektedir. Deneyim eksikliği ve haber odalarından gerekli yönlendirmenin sağlanamaması da katı-

14 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/11/131108_filipinler_tayfun
15 https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41041622

lımcı gazeteciler için önemli örgütsel stres kaynakları olarak vurgulanmıştır. Çalışmada, mağdurlarla görüşme, katılımcı gazetecilerin en sık söz ettikleri stres etkeni olarak öne çıkmıştır. Haber süresinin uzunluğu ve haberin mağdur odaklı olması dışında, katılımcı muhabirlerin kendilerinin de kasırga afetinin mağduru olarak "evlerinin güvenliğine ve rahatlığına geri dönememeleri" (s.101) stresi ve zorluğu artıran önemli bir etken olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte özellikle 'gazeteciliğin misyonuyla bağlantılı olarak bağlılık ve anlamlılığın', katılımcı muhabirlerin fiziksel ve duygusal zorluklar karşısında motive olmalarına katkıda bulunduğu, yapılan işin "zorluklara değdiği hissi" ve okur/izleyici takdirinin gazetecilere olumlu duygulara sevk ettiği saptanmıştır. Çalışmada katılımcı muhabirlerin yüzde 20'sinin TSSB ölçütlerini, yüzde 40'ının depresyon eşiğini karşıladığı, en yoğun TSSB belirtilerinin rahatsız edici anılar ve rüyalar, aşırı uyarılmışlık ve uyku güçlüğü olduğu orta konmuştur.

Dworznik-Hoak'ın çalışmasındaki katılımcılar, diğer yerel gazetecilerle yapılan çalışmalarda da belirtildiği gibi aynı zamanda depremin mağduru konumundadır. Habercilik faaliyeti, haber çalışanları felaket karşısında kendi tepkileriyle başa çıkarken kişisel bir hal de alabilmekte, haber yapılan trajediler gazetecilerin işyerini, evini, ait olduğu topluluğu ve sevdiklerini doğrudan etkilediğinde bakış açıları ve mesleki sınırlar bulanıklaşabilmektedir (Newman vd., 2009:293).

Doğal afetlerin gazetecilere ve gazetecilik pratiklerine etkisinin çeşitli boyutlarıyla ele alındığı uluslararası literatür, konunun dünya çapında sınırlı da olsa giderek önem kazandığını ve bir çalışma konusu haline geldiğini göstermektedir. Gazetecilik ve travma üzerine psikoloji ve psikiyatri bilimi araştırmacılarının öncülük ettiği çalışmaların, genel olarak medya/gazetecilik çalışmaları kapsamındaki araştırmalara kavramsal çerçeve oluşturduğu, gazetecilerin doğal afetlerdeki deneyimlerinin travma boyutu dışında ve onu da içerecek şekilde gazetecilik literatüründe yer almaya başladığı, özellikle yerel gazetecilerin deneyimlerine odaklı nitel ve keşifsel araştırmalara bir yönelim olduğu görülmektedir.

Sonuç ve öneriler

Bu çalışmada doğal afetleri haberleştiren gazetecilerin travma deneyimleri dünyanın çeşitli yerlerinde yaşanmış büyük ölçekli felaketler örneğinde gazetecilerin durumunu inceleyen akademik araştırmalar çerçevesinde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Haber konusu/içeriği gözetilmeksizin geniş örneklem gruplarıyla gerçekleştirilmiş çok sayıda araştırma, gazeteciliğin psikolojik rahatsızlıklar geliştirmeye yatkın bir meslek grubu olduğunu, travmatik ve şiddet içeren olayları haber yapan gazetecilerde haber konusuna göre değişen oranlarda depresyon ve "travma sonrası stres bozukluğu" (TSSB) gözlendiğini ortaya koymuştur. Savaş muhabirleriyle yapılan spesifik araştırmalarla da kanıtlandığı üzere bu gruptaki gazeteciler TSSB ve depresyon geliştirme açısından diğer gazetecilere göre daha fazla risk altındaysa da gazeteci nüfusunun genel durumunun betimlendiği araştırmalar psikopatolojik sorunların sanıldığı gibi bu gruplarla sınırlı olmadığını, travmatik olaylara rutin olarak tanık olan günlük gazete muhabirleri ve haber odası çalışanlarının da doğrudan ya da dolaylı travma yaşabildiklerini göstermiştir. Travmatik olayların gazetecilerde hem kısa hem de uzun vadeli semptomlar yarattığına dair tutarlı sonuçlar ortaya koyan birçok araştırmada, gazetecilerin ruh sağlığı sorunlarının haber endüstrisinde genel olarak göz ardı edildiği, haber odası kültürü ve ge-

leneksel normların gazetecileri yaşadıkları sorunlara rağmen duygularını bastırmaya ve inkara yönelttiği vurgulanmıştır. Şiddeti haberleştiren gazetecilerin psikolojik sağlığı konusunda farkındalığın artması ve gazetecilik mesleğine özgü dinamiklerle ilintili stres faktörleri, travma haberciliğinin daha spesifik örneklem gruplarıyla ve farklı örnek olaylar özelinde incelendiği keşifsel araştırmaları da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda tüm toplumu etkileyen büyük ölçekli travmatik olaylardan biri olan doğal afetler, hem genel gazeteci nüfusu açısından risk potansiyeli hem de özellikle meydana geldikleri bölgelerde yaşayan gazeteciler üzerindeki olası psikolojik etkileri dolayısıyla tekil incelemelere de konu olmaya başlamıştır.

Şiddeti haberleştiren gazetecilerin tanık oldukları trajik olaylar ve mağduriyetler nedeniyle genel olarak dolaylı/ikincil travmatik stres yaşadıkları belirtilmişse de, doğal afetleri haber yapan gazetecilerle yapılan araştırmalar, ani gelişen ve oluşumu engellenemeyen doğa kaynaklı felaketlerde görev yapan gazetecilerin, özellikle de afet bölgesinde yaşayan muhabirlerin doğrudan risk ve tehlikelere maruz kaldığını ve kişisel mağduriyet yaşadıklarını ortaya koymuştur. Araştırmalar, haberini yaptıkları doğal afetin, dolayısıyla haber hikayesinin bir parçası konumunda olan gazetecilerin profesyonellik ve mağduriyetleri arasında çatışma ve etik ikilemler yaşabildiklerini, özellikle genç ve deneyimsiz muhabirlerde travmatik stres belirtilerinin yüksek olduğunu göstermiştir. Doğal afetleri ve genel olarak travmatik olayları haberleştiren gazetecilerle yapılan çalışmaların çoğunda işaret edildiği gibi, şiddet içeren trajik olaylar hakkında bilgi toplamak ve haber hikayesi oluşturmak üzere eğitim almış olmakla birlikte gazeteciler genellikle travmayı anlama ve stres belirtilerini tanıma konusunda bilgi ve donanımdan yoksundur. Araştırmalarda gerek gazetecilik eğitiminde gerekse haber kuruluşlarında travma haberciliğine ilişkin eğitim programlarının eksikliğine dikkat çekilmekte ve afet haberciliğinin mental ve psikolojik yüküne dair farkındalığın gazetecileri daha duyarlı haber hikayeleri oluşturmaya yöneltebileceği savunulmaktadır. Şiddet içerikli olayların medyadaki temsiline dair yoğun eleştiri konusu olan etik ihlallerin, haber endüstrisinin yapısal problemleri ve ticari işleyişinden bağımsız biçimde, muhabirin kişisel çabasıyla aşılabilecek sorunlar olmadığı açıktır. Bununla birlikte şiddeti haberleştirmenin gazeteciler özellikle de sahadaki muhabirler üzerindeki travmatik etkisinin ve bunun mesleğe özgü dinamiklerle bağlantısının kavranması, tartışmaya açılması ve sorgulanması önemlidir.

Şiddet haberlerinin kişiler ve toplum üzerindeki etkilerini gazetecilerin psikolojik sağlığını da kapsayacak şekilde inceleme altına alan travma haberciliği literatüründe, daha çok Batılı ülkelerdeki araştırmacıların yayınları ağırlıktaysa da, son yıllarda dünya ölçeğinde konuya yönelik ilginin arttığı, Dart Gazetecilik ve Travma Merkezi gibi dünya çapında faaliyetler yürüten kuruluşların katkısıyla bilimsel araştırmaların ve eğitim programlarının uluslararası alanda teşvik edildiği görülmektedir. Türkiye gibi travmatik olayların sık yaşandığı ve üstelik azımsanmayacak derecede doğa kaynaklı afet riski barındıran bir ülkede, gazetecileri bilgilendirmeye ve bilinçlendirmeye yönelik çalışmaların yapılması son derece önem kazanmaktadır. Türkiye'de afet/kriz haberciliği gerek akademik gerekse mesleki alanda genelde haber medyasının ve gazetecilerin afet olaylarındaki rolü ve etik sorumlulukları bağlamında ele alınmakta, afeti ya da genel olarak travmatik olayları haberleştiren gazetecilerin de risk altında olduğu ve travmaya maruz kaldığı göz ardı edilmektedir. Türkiye'de gazetecilerin özlük hakları ve temel hak ve özgürlükler konusunda sorunlar yaşadığı bilinmektedir ve psikolojik sağlığın bu

koşullarda öncelikli görülmediğini tahmin etmek güç değildir. Öte yandan ekonomik güvencesizliğin ve/veya ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamaların gazetecilerin psikolojik sağlığını olumsuz etkileyebileceği, dolayısıyla mesleki stres faktörleri olarak göz önünde bulundurulması gerektiği unutulmamalıdır.

Türkiye'de son bir yılda (2021-2022) yaşanan büyük ölçekli deprem, sel, orman yangını gibi afet olaylarında ülkedeki siyasi kutuplaşmanın medya kuruluşlarına etkisi ve yayın yasağı uygulamaları nedeniyle kamunun bilgi alma ve gazetecilerin haber verme hakkı önemli ölçüde engellenmiş, gazeteciler ciddi bir müdahale ve sınırlamayla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, doğa kaynaklı felaketlerin sonuçları gibi gazetecilerin bu tür olaylarda karşılaşacakları zorlukların, sorunların, risk ve stres faktörlerinin de ülkeden ülkeye farklılık gösterebileceğine çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de doğal afetleri haberleştiren gazetecilerin yaşadıkları zorluklar ve travma deneyimleri üzerine çalışmaların yapılması ve bu çalışmalarda ülkeye özgü koşulların dikkate alınması büyük bir gereklilik ve önem arz etmektedir.

Türkiye'de gazetecilik ve travma konusundaki çalışmaların eksikliğine ve gerekliliğine dikkat çeken sınırlı sayıdaki öncül çalışmada da belirtildiği gibi, gazetecilerin travmatik olaylar ve psikolojik etkileri hakkında bilgi sahibi olmaları, medya kuruluşlarının çalışanlarına bu yönde destek sunması ve travma haberciliğini iyileştirmeye yönelik araştırmaların ve eğitim faaliyetlerinin yaygınlaşması, gazetecilerin psikolojik sağlığının korunmasına fayda sağlayabileceği gibi toplumun doğru bilgilenme ve haber alma hakkının teminatı açısından da olumlu sonuçlar doğurabilir. Gazetecilerin psikolojik sağlığı, travma deneyimleri ve ihtiyaç duydukları desteğe ilişkin daha bütüncül bir anlayışın geliştirilebilmesi için Türkiye'de bu konuda bilimsel çalışmalara ilginin artması, travma haberciliğinin gazeteci üzerindeki etkilerinin de iletişim çalışmaları içinde yer bulması gerekmektedir. Doğal afetleri haber yapan gazetecileri merkeze alan keşifsel incelemeler, gazetecilerin bu tür vakalarda yaşadıkları sorunların ve ardındaki nedenlerin anlaşılmasına ve tartışmaya açılmasına olanak sağlayacaktır.

Kaynakça

AFAD (2014). Afet ve acil durum yönetimi başkanlığı açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu Erişim tarihi: 11.05. 2022.

AFAD (2020). Afet yönetimi kapsamında 2019 yılına bakış ve doğa kaynaklı olay istatistikleri

https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Kurumsal-Raporlar/Afet_Istatistikleri_2020_web.pdf Erişim tarihi: 11.05. 2022.

American Psychological Association (APA). Posttraumatic stress disorder. Dictionary of Psychology. https://dictionary.apa.org/posttraumatic-stress-disorder; https://www.apa.org/topics/ptsd Erişim tarihi: 11.07.2022

Atalay, G. E. (2017). Şiddeti haber yapmak: Gazeteciler ve travma. Marmara İletişim Dergisi, (28), 21-32. https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruid/issue/34097/363638 Erişim tarihi: 16.05.2022.

Backholm, K. (2012). Work-related Crisis Exposure, Psychological trauma and PTSD in News Journalists. Åbo Akademi University. https://research.abo.fi/en/publications/work-related-crisis-exposure-psychological-trauma-and-ptsd-in-new Erişim tarihi: 13.04.2022.

Backholm, K., ve Idås, T. (2020). In the aftermath of a massacre: Traumatization of journalists who cover severe crises. Media health. The personal in public stories. (ed.) I H. Hornmoen, B. K. Fonn, N. Hyde-Clarke, ve Y. B. Hågvar. 236-254. Norwey: Scandinavian University Press. https://doi.org/10.18261/9788215040844-2020-12 Erişim tarihi: 13.04.2022

BBC News Türkçe. (2005). Katrina'nın bilançosu ağırlaşıyor. 30 Ağustos. https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/08/050830_katrina.shtml Erişim tarihi: 11.06.2022

BBC News Türkçe (2010). Şili'de 8.8. büyüklüğünde deprem. 27 Şubat. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/02/100227_chile_update Erişim tarihi: 10.06.2022.

BBC News Türkçe (2011). Fotoğraflarla: Yeni Zelanda'da Deprem. 26 Şubat. https://www.bbc.com/turkce/multimedya/2011/02/110222_gallery_new_zealand Erişim tarihi: 10.06.2022.

BBC News Türkçe (2013). Filipinler'de "süper tayfun" felaketi. 8 Kasım.

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/11/131108_filipinler_tayfun Erişim tarihi: 10.06.2022.

BBC News Türkçe (2017). Harvey Kasırgası Teksas'ı vurmaya başladı. 26 Ağustos. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41041622 Erişim tarihi: 11.06.2022.

Beam, R. A., ve Spratt, M. (2009). Managing Vulnerability: Job satisfaction, morale and

journalists' reactions to violence and trauma. Journalism Practice, 3(4), 421-438 https://doi.org/10.1080/17512780902798653 Erişim tarihi: 08.04.2022.

Brayne, M. (2007). Trauma & Journalism: A Guide for journalists, editors and managers. Dart Trauma and Journalism Center, https://dartcenter.org/sites/default/files/DCE_JournoTraumaHandbook.pdf Erişim tarihi: 26.03.2022.

CPJ (2012). Gazetecinin güvenlik rehberi. https://cpj.org/wp-content/uploads/2012/04/Journalist_Security_Guide_Turkish.pdf Erişim tarihi: 14.09.2022

Çaplı, B. ve Taş, O. (2009). Kriz haberciliği. Televizyon Haberciliğinde Etik. Çaplı, B. Ve Tuncel, H. (Ed.). 237-250. Ankara: Fersa.

Çevik, A.C. (2019). Türkiye›de gazetecilik pratikleri ve dolaylı travma deneyimleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Dart Center for Journalism & Trauma. Mission and history. https://dartcenter.org/about/mission-history Erişim tarihi: 17.01.2022.

Dworznik-Hoak, G. (2020). Weathering the Storm: Occupational Stress in Journalists Who Covered Hurricane Harvey. Journalism Studies, 21 (1). 88 106. https://doi.org/10.1080/1461670X.2019.1628659 Erişim tarihi: 11.06.2022.

Feinstein A, Owen J, Blair N. (2002). A hazardous profession: war, journalists, and psychopathology. Am J Psychiatry. 159(9). 1570-1575 https://doi.org/10.1176/appi.ajp.159.9.1570 Erişim tarihi: 24.05.2022.

Flannery RB (2022). News journalists and postruamatic stress disorder: a review of literature, 2011-2020. Psychiatr Q. 93(1). 151-159. https://doi.org/10.1007/s11126-021-09920-z Erişim tarihi: 14.08.2022.

Hürriyet.com.tr. (2004). Yüzyılın depremi. 26 Aralık https://www.hurriyet.com.tr/dunya/yuzyilin-depremi-284202 Erişim tarihi: 25.04.2022

MacDonald J, Hodgins G ve Saliba. A.J.(2017). Trauma exposure in journalists: A systematic literature review. Fusion Journal 11, 1-17. http://www.fusion-journal.com/issue/011-dangerous-journalism/trauma-exposure-in-journalists-a-systematic-literature-review/ Erişim tarihi: 29.05. 2022.

Massé, M. H. (2011). Trauma journalism : on deadline in harm's way. Continuum International Pub. Group. New York: Bloomsbury Publishing

Monteiro, S. d. D. T., ve Marques Pinto, A. (2017). Reporting daily and critical events: Journalists' perceptions of coping and savouring strategies, and of organizational support. European Journal of Work and Organizational Psychology, 26(3), 468–480. https://doi.org/10.1080/1359432X.2017.1296832 Erişim tarihi: 21.05. 2022.

Newman, E., Shapiro, B., ve Nelson, S. (2009). Journalism and media during disasters. Y. Neria, S. Galea ve F. Norris (Ed.). Mental Health Consequences of Disaster. 291-301.New York: Cambridge Press.

Osmann, J., Dvorkin, J., Inbar, Y., Page-Gould, E., ve Feinstein, A. (2021). The emotional well-being of journalists exposed to traumatic events: A mapping review. Media, War & Conflict, 14(4), 476–502. https://doi.org/10.1177/1750635219895998 Erişim tarihi: 29.03. 2022.

Peterson, C. (2008). International News Reporting. (Ed.) Donsbach, W. The International encyclopedia of communication, 2415-2420. MA: Blackwell Publishing

Puente, S., Pellegrini, S ve Grassau, D. (2013).“Journalistic challenges in television coverage of disasters: Lessons from the february 27, 2010 Earthquake in Chile.” Communication & Society/ 26 (4). 103–125. https://revistas.unav.edu/index.php/communication-and-society/article/view/36062 Erişim tarihi: 29.04. 2022.

Rakshit, R. (2009). Media and safe disaster coverage. Asian Disaster Preparedness Center Report. https://www.unisdr.org/files/8642_ADPC.pdf Erişim tarihi: 16.05. 2022.

Scanlon, S. (2014). Quake aftermath: Christchurch journalists' collective trauma experience and the implications for their reporting, MEDIANZ. 14 (1). 83-95. https://quakestudies.canterbury.ac.nz/store/object/259964 Erişim tarihi: 10.06. 2022

Schudson, M. (2022). Gazetecilik Neden Önemli? G. Adaklı (Çev.) Ankara: Um:Ag.

Seely, N. (2019). Journalists and mental health: The psychological toll of covering everyday trauma. Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science, 40(2), 2312–2330. https://doi.org/10.1177/0739532919835612 Erişim tarihi: 03.06.2022.

Simpson, R. A., & Boggs, J. G. (1999). An Exploratory Study of Traumatic Stress among Newspaper Journalists. Journalism & Communication Monographs, 1(1), 1-26. https://doi.org/10.1177/152263799900100102 Erişim tarihi: 24.12.2021

Simpson, R. ve Coté, W. (2006). Covering violence: a guide to ethical reporting about victims and trauma. New York: Columbia University Press.

Smith, R., Newman, E., Drevo, S. ve Slaughter, A. (2019). Covering trauma: Impact on journalists. https://dartcenter.org/content/covering-trauma-impact-on-journalists Erişim tarihi: 25.01.2022.

Sin SS, Chan A, Huak CY. (2005). A pilot study of the impact of the Asian Tsunami on a group of Asian media workers. International Journal of Emergency Mental Health. 7(4). 299-305. https://www.researchgate.net/publication/7379710_A_pilot_study_of_the_impact_of_the_Asian_Tsunami_on_a_group_of_Asian_media_workers Erişim tarihi: 25.04.2022.

Tandoc, E. C., & Takahashi, B. (2018). Journalists are humans, too: A phenomenology of covering the strongest storm on earth. Journalism, 19 (7), 917–933. https://doi.org/10.1177/1464884916657518 Erişim tarihi: 10.06.2022.

United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDR). Terminology-Online Glossary. https://www.undrr.org/terminology/disaster Erişim tarihi: 12.05.2022.

Usher, N. (2009). Recovery from dısaster: How journalists at the New Orleans Times-Picayune understand the role of a post-Katrina newspaper. Journalism Practice. 3 (2). 216-232 https://doi.org/10.1080/17512780802681322 Erişim tarihi: 07.5.2022.

Weidmann, A., Fehm, L., ve Fydrich, T. (2007). Covering the tsunami disaster: Subsequent post-traumatic and depressive symptoms and associated social factors. Stress and Health: Journal of the International Society for the Investigation of Stress, 24(2), 129–135. https://doi.org/10.1002/smi.1168 Erişim tarihi: 25.04.2022.